

Hettyey András:

Dél-Szudán regionális külkapcsolatai és a függetlenség megítélése a térségben

Minden jel arra mutat, hogy a 2011 januári népszavazást követően Dél-Szudán függetlenné válik, átrendezve ezáltal nemcsak a tágabb értelemben vett Kelet-Afrika térképét, de a térség külpolitikai viszonyrendszerét is. Jelen írás célja, hogy felmérje, hogyan viszonyulnak a környező régió legfontosabb országai Dél-Szudán függetlenségéhez, és milyen (biztonság-) politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokkal rendelkeznek említett államok az új országgal.

Dél-Szudán szomszédjai alapvetően pártolják az új ország függetlenedését. Mind Etiópia, mind pedig Kenya és Uganda évtizedeken keresztül támogatta a déli lázadókat, és a 2005-ös békeegyezmény óta is egyértelműen kiálltak a referendum megtartása mellett. Mindhárom ország gazdasági értelemben egyértelműen profitál egy független Dél-Szudán létrejöttéből. Ezen túlmenően a közös kulturális gyökerek, a „fekete-afrikai” eredet és a militáns iszlamizmustól való félelem is hozzájárulnak ahhoz, hogy Dél-Szudán és az említett országok várhatóan hasonló külpolitikai célokat fognak követni. A szintén fontos szereplőnek számító Egyiptom, valamint az Afrikai Unió szkeptikusabbak voltak a függetlenedéssel kapcsolatban, de reálisan felmérve a helyzetet ők is kibékültek Dél-Szudán létrejöttével.

Bevezetés

Minden jel arra mutat, hogy a 2011 januári népszavazást követően Dél-Szudán függetlenné válik, átrendezve ezáltal nemcsak a tágabb értelemben vett Kelet-Afrika térképét, de a térség külpolitikai viszonyrendszerét is. Jelen írás célja, hogy felmérje, hogyan viszonyulnak a környező régió legfontosabb országai (Kenya, Uganda, Etiópia, Egyiptom, valamint az Afrikai Unió) Dél-Szudán függetlenségéhez, és milyen (biztonság-) politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokkal rendelkeznek említett államok az új országgal.

A mintegy 620 ezer négyzetkilométeres Dél-Szudánnak (a pontos határ még számos helyen nincs kijelölve) hat szomszédja van. Ezek az óramutató járásával megegyezően: (Észak-)Szudán, Etiópia, Kenya, Uganda, a Kongói Demokratikus Köztársaság valamint a Közép-afrikai Köztársaság. Utóbbi két ország különböző történelmi, gazdasági és földrajzi okok miatt elhanyagolható szerepet játszottak az első és második szudáni polgárháború során, melyek

Dél-Szudán függetlenségéhez vezettek, és jelen pillanatban sem rendelkeznek komoly politikai vagy gazdasági kapcsolatokkal az új országban.¹ A másik három szomszédos ország (Észak-Szudántól eltekintve) azonban komoly szerepet játszott a szudáni polgárháborúk során, és jelen pillanatban is komoly és kiépített kapcsolattal rendelkezik Dél-Szudánnal, ezért Etiópia, Kenya és Uganda vizsgálata kulcsfontosságú – akárcsak Egyiptomé, mely történelmi okokból, és a Nílus vízhozama fölött érzett aggodalma miatt játszik fontos szerepet Dél-Szudánban. Az ötödik vizsgált entitás az Afrikai Unió, melyet – mint látni fogjuk – komoly nehézségek elé állít Dél-Szudán függetlenedése.

„Országomnak viharos történelme van – mondta nekem egyszer egy eritreai értelmiségi. Igazából másunk nincs is’ – tette hozzá bánatos humorral.”² Ez a kijelentés Dél-Szudánra vonatkoztatva is megállja a helyét, hiszen a térség országainak a külpolitikája nem érthető meg az utóbbi évtizedek releváns eseményeinek legalább vázlatos ismerete nélkül. Jelen írás egyes országfejezetei ezért egy rövid történelmi áttekintéssel kezdődnek, mely az adott ország és a dél-szudáni lázadók, az SPLA/M³ 1983-2005 közötti viszonyára koncentrál. A fejezetek második része az adott ország és a Dél-Szudán közötti (biztonság-)politikai és gazdasági kapcsolatokra fókuszál, míg a harmadik rész az adott országnak a referendum körüli hónapokban folytatott külpolitikáját írja le. A cikk egy rövid kitekintéssel zárul, melyben a szerző kísérletet tesz megjósolni, hogy Dél-Szudán hogyan fog elhelyezkedni a térség bonyolult kapcsolati rendszerében.

Kenya

Kenya az 1983-ban kitört második szudáni polgárháborúban a déliek legstabilabb támogatói közé tartozott. Kenya – más térségbeli államokhoz hasonlóan – két okból is aggódva szemlélte Kartúm agresszív iszlamizációs törekvéseit Dél-Szudánban. Egyrészt Kenyában keresett menedéket a polgárháború elől menekülő népesség jelentős része: az ENSZ

* Hettyey András Afrika-kutató, az Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem doktorandusza és tudományos munkatársa, a Heidelberg Institute for International Conflict Research afrikai szekciójának konfliktuselemzője.

¹ Elsősorban azért, mert mindkét ország jó ideje az „államkudarc” határán imbolyog, így más, belpolitikai kérdésekkel voltak/vannak elfoglalva.

² „My country has a lot of history,’ an Eritrean academic once told me. ’In fact,’ he added with lugubrious humour, ’that’s all it has.” in: Michela Wrong: *I Didn’t Do It For You. How the World Used and Abused a Small African Nation*. Harper Perennial, 2005. xii. o.

³ A dél-szudáni függetlenségért harcot folytató szervezet katonai szárnya a Sudan People's Liberation Army (SPLA), míg politikai szervezete a Sudan Peoples' Liberation Movement (SPLM). Közös elnevezésükre a SPLA/M kifejezést használom.

Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) adatai szerint 1995-ben 41 ezer, 1999-ben 64 ezer,⁴ 2004-ben pedig már 96 ezer⁵ szudáni menekült volt regisztrálva Kenya területén. Másrészt Nairobi a 90-es évek közepén érthető módon aggódva figyelte a kartúmi kormány egyre határozottabb elköteleződését a fundamentalista iszlamizmus irányába,⁶ hiszen saját lakosságának mintegy tíz százaléka is muzulmán volt.

Nem csoda tehát, hogy amikor 1991-ben az SPLA/M-nek el kellett hagynia az addig legfőbb bázisául szolgáló Etiópiát, a John Garang vezette szervezet Nairobiba teherelt át főhadiszállását. Az SPLA/M vezetősége a következő években gyakran megfordult a kenyai fővárosban, sőt, számos SPLA/M tiszt és politikus mai napig Nairobiban taníttatja a gyermekeit. Sokuk ingatlannal is rendelkezik a városban.⁷ Kenya ugyanakkor sikeres diplomáciájának köszönhetően mindig képes volt Kartúmmal is kiegyensúlyozott kapcsolatokat fent tartani, így nem véletlen, hogy a 2005-ös CPA (a második észak-déli polgárháborúra pontot tévő átmeneti békeegyezmény – Comprehensive Peace Agreement) megkötését megelőző hosszú béketárgyalásokon Kenya kulcsszerepet játszott.

A regionális IGAD (Intergovernmental Authority on Development) szervezet égisze alatt folyó tárgyalások helyszíne nagyjából a kenyai Machakos városa volt, a felek közötti vitás kérdések sikeres rendezésében pedig nagy szerepet játszott Daniel arap Moi elnök különmegbízottja, az energikus Lazarus Sumbeiywo. A békekötésbe fektetett politikai tőke miatt Kenyának nagy érdeke van a CPA sikeres végrehajtásában és Dél-Szudán függetlenségében, nem véletlen tehát, hogy 2005 óta Nairobi számos módon támogatja az új dél-szudáni adminisztrációt. Kenya több millió dollárral segítette a dél-szudáni kormányhivatalnokok képzését, sőt, jogi szakembereket is küldött Jubába, hogy szakértelmükkel támogassák az ottani parlament munkáját. Nairobi ezen felül egy közigazgatási képzést nyújtó intézetet is létrehozott Jubában, és nemzetközi diplomáciai fórumokon is gyakran kiállt Dél-Szudán mellett.

⁴ UNHCR 2002 Statistical Yearbook Country Data Sheet/Kenya, <http://www.unhcr.org/414ad58d7.html>, internetről letöltve: 2011. január 2.

⁵ *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, International Crisis Group, 2010. 2. o.

⁶ Ne feledjük, hogy Oszama bin-Laden a 1991-96 között a kartúmi kormány vendége volt, Szudán pedig „konferenciák” keretében több alkalommal is vendégül látta a világ akkori vezető iszlamista terrorista mozgalmainak (afgán tálibok, Hamász, Hizbullah, Abu Sayyaf, al-Kaida) képviselőit.

⁷ *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, 2. o.

Gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatok

Mint Kelet-Afrika vezető gazdasági és pénzügyi hatalma, Kenyának és kenyai cégeknek komoly érdeke van egy tíz milliós, független és jórészt feltáratlan új dél-szudáni piac létrejöttében. Kenyai cégek már most jelen vannak Dél-Szudán építőipari, légiközlekedési, biztosítási és infrastruktúra-fejlesztési szektorában. Kenya legnagyobb bankja, a Kenya Commercial Bank az utóbbi években nyolc fiókot is nyitott Délen, míg az állami légitársaság, a Kenya Airways naponta (olykor naponta kétszer) indít járatokat Nairobi és Juba között.

Három közös projekt(-lehetőség) érdemel külön figyelmet. Az első egy új tengeri kikötő kiépítése Lamuban, Kenya indiai-óceáni partján, mely meggyorsítaná Dél-Szudán export/import-tevékenységét; a második egy új vasútvonal kiépítése és a meglévők felújítása Juba és Kenya, Uganda valamint Etiópia között; a harmadik pedig egy 1400 kilométeres új olajvezeték kiépítése Juba és Lamu között. Az új vezeték jelentősége az lenne, hogy megszüntetné Dél-Szudán függőségét Kartúmtól, hiszen a dél-szudáni olaj jelenleg csak az északi Port Szudánba illetve Szuákinba vezető két vezetéken át exportálható.⁸ A Juba-Lamu-vezetékre a Toyota befektetésekkel foglalkozó leányvállalata, valamint kínai cégek is bejelentették már érdeklődésüket, de további konkrét lépések még nem történtek az ügyben.

Biztonságpolitikai téren Kenya és Dél-Szudán között szoros az együttműködés. Erre – nem szándékoltan – 2008 szeptemberében derült fény, amikor szomáliai kalózok elraboltak egy Kenyába tartó ukrán teherhajót, mely 33 darab T-72 típusú harckocsit, légvédelmi ágyúkat, RPG-7V típusú rakétameghajtású gránátvetőket és nagy mennyiségű lőszert szállított. A szállítmányról hamar kiderült, hogy igazi célja nem Kenya, hanem Dél-Szudán volt. (Kenya eredetileg azt állította, hogy ő maga rendelte meg a fegyvereket, ami kétséges, hiszen a kenyai hadsereg angol gyártmányú Vickers Mk III páncélosokat használ.)

A szállítmányt a kalózok később elengedték, és részei műholdfelvételek tanúsága szerint el is jutottak Dél-Szudánba.⁹ Szakértők már régóta tudtak a két ország közötti katonai együttműködésről, így a térségben nem ért senkit meglepetésként az eset, mely sokak szerint nem az első és nem is az utolsó ilyen szállítmány volt.¹⁰ A kenyai hadsereg ezen felül SPLA tiszteket is képez ki, és technikai kérdésekben – például aknamentesítés terén – is támogatja a dél-szudáni hadsereget.

⁸ Szudán olajtartalékainak 75-80 százaléka Dél-Szudánban található.

⁹ Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence, 3. o.

¹⁰ u. o.

Aktuális fejlemények

A vitatott 2007-es választásokat követően hatalomra került kenyai nagykoalíciós kormány¹¹ – elődjeihez hasonlóan – diszkréten támogatja Dél-Szudán elszakadását, ugyanakkor az utóbbi hónapokban a kormány egy része belpolitikai okokból közeledni próbál Kartúmhoz. Az ügy hátterében az áll, hogy a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság 2010 folyamán nyomozást indított a 2007-es választások idején Kenyában elkövetett emberiség elleni bűncselekmények körülményeinek kivizsgálására.¹² A Büntetőbíróság nyomozásától elsősorban a PNU körüli politikusoknak kellett tartaniuk, ezért a nemzetközi porondon igyekeztek szövetségeseket keresni a bírósággal való szembeszállásra. Az utóbbi hónapok folyamán egyre több jel utal arra, hogy a PNU a Büntetőbíróság által ugyancsak gyanúsított al-Bashir szudáni elnök támogatását keresi, aki ellen a Büntetőbíróság nemzetközi elfogatóparancsot adott ki.

A kenyai kormány megosztottsága augusztus végén vált egyértelművé, amikor az új kenyai alkotmány ünneplésére Nairobiba érkezett al-Bashir, akit Kenyának – mint a római státutum egyik aláírójának – le kellett volna tartóztatnia, ami nem történt meg.¹³ Talán még kínosabb, hogy az ODM nem is tudott al-Bashir látogatásáról, hiszen amikor a szudáni elnök esetleges meghívása az ünneplés szervezésének idején szóba került, a PNU és az ODM képviselői elvileg abban maradtak, hogy nem küldenek meghívót al-Bashirnak¹⁴ – ám az elnök a PNU bátorítására végül mégis Nairobiba érkezett. A Büntetőbíróság elleni harc tehát a jelek szerint a PNU-t a szudáni egység támogatásának irányába terelte,¹⁵ ám az ODM – és feltehetőleg a kenyai közvélemény nagy része – továbbra is a függetlenséget pártolja. A luó etnikum pártjának számító ODM támogatásában szerepet játszik az is, hogy Dél-Szudán törzseinek jelentős része ugyanúgy a nilo-szaharai nyelvcsaládhoz és a nilóta népek sorába tartozik, mint a kenyai luók (és kalenjinek).

¹¹ Tagjai: Mwai Kibaki elnök pártja, a PNU (Party of National Unity) és a miniszterelnök, Raila Odinga vezette ODM (Orange Democratic Movement). Az elnökválasztást a legtöbb megfigyelő szerint Odinga nyerte, de választási csalásoknak köszönhetően Kibakit hirdették ki győztesnek.

¹² A választásokat követő etnikailag motivált erőszakban mintegy 1200 ember vesztette életét.

¹³ Kenya ezzel megkapta azt a szomorú bélyeget, hogy az első demokratikus ország, amelyet al-Bashir az ellene kiadott elfogatóparancs óta meglátogatott.

¹⁴ „A suspect at the parade.” *Africa Confidential*, 51/18. szám, 8. o.

¹⁵ „Sudan’s neighbours and their geopolitical considerations.” *Daily Nation*, 2010. október 29.

Etiópia

Etiópia már az első polgárháború idején (1955-72) is a dél-szudáni anyanya felkelők legjelentősebb támogatói közé tartozott, és ez az 1983-ban kitört második polgárháborúban sem változott. Az SPLA/M 1991-ig, majd rövid szünetet követően 1993-tól 2005-ig Etiópiát használta legfőbb bázisként, és innen sugározta műsorát az SPLA/M nagy sikerű rádiója is. Addisz Abeba támogatását a 80-as években az magyarázta, hogy Kartúm a Mengisztu elnök rezsimje ellen harcoló etiópai (TPLF) és eritreai (EPLF) lázadókat támogatta. Miután 1991-ben a TPLF és az EPLF egyesült erővel megdöntötte Mengisztut, az új etióp kormány két évig szüneteltette az SPLA/M segítségét – ezért kellett Garangéknak időlegesen Nairobiba áttenni a főhadiszállásukat. Etiópia azonban 1993-tól újra támogatta az SPLA/M-t, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy a világszerte radikális iszlamista mozgalmakat segítő szudáni kormány Addisz rosszállása ellenére szomáliai iszlamista szélsőségeket is támogat, akik több robbantást is végrehajtottak a „keresztény” Etiópiában.¹⁶

A Kartúm és Addisz közötti kapcsolatok csak a 90-es évek végén normalizálódtak, két okból: Etiópia háborúba keveredett Eritreával, al-Bashir pedig szakított radikális iszlamista mentorával, Hassan al-Turabival. Etiópia kapcsolatai Észak-Szudánnal jelenleg is kiegyensúlyozottnak mondhatóak, gazdasági téren pedig kifejezetten szoros az együttműködés: Szudán a negyedik legnagyobb befektető Etiópiában,¹⁷ míg Etiópiának Szudán a hetedik legnagyobb exportpartnere.¹⁸ Figyelemreméltó az is, hogy az etióp olajimport 100 százaléka Szudánból érkezik.¹⁹ Etiópia számára Port Szudán kikötőjének a használata is kulcsfontosságú, hiszen Eritrea függetlensége óta nem rendelkezik tengeri kijárással.²⁰ A Kartúmmal kiépített jó kapcsolatok ellenére azonban egyértelmű, hogy Etiópia – szövetségeseivel, az USA-val összhangban – már csak történelmi okokból is maximálisan támogatja a Dél függetlenségét.

¹⁶ Michael Collins: *A History of Modern Sudan*. Cambridge University Press, 2008. 217. o.

¹⁷ „Ethiopia exerting maximum effort towards success of referendum in Sudan.” Ministry of Foreign Affairs of Ethiopia, http://www.mfa.gov.et/Press_Section/publication.php?Main_Page_Number=5574, internetről letöltve: 2011. január 8.

¹⁸ CIA – The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html>, internetről letöltve: 2011. január 8.

¹⁹ „A week in the Horn of Africa.” Ministry of Foreign Affairs of Ethiopia, http://www.mfa.gov.et/Press_Section/Week_Horn_Africa_August_27_2010.htm#4, internetről letöltve: 2011. január 9.

²⁰ Alex de Waal: *Sudan: international dimension to the state and its crisis*, Social Science Research Council, Occasional Paper No. 3, 2007. április, 11. o.

Gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatok

A Juba és Addisz közötti gazdasági kapcsolatok az utóbbi években kedvezően alakultak. Noha a kenyaihoz vagy ugandaihoz mérhető etióp gazdasági jelenlét nincs Dél-Szudánban, a két ország kereskedelmi, telekommunikációs, elektromossági és infrastrukturális téren is kötött szerződéseket. A két főváros között rendszeres repülőjárat van, és az állami Commercial Bank of Ethiopia is megkezdte működését Dél-Szudánban. Etiópia határmenti Gambella régiójában új utak épülnek, hogy a régiót Kelet-Equatoria és Jonglei tartományokon keresztül Jubához kapcsolják. Etiópia arra is számít, hogy Dél-Szudán támogatni fogja majd az 1959-es Nílus-szerződés felülvizsgálata kapcsán.²¹

Biztonságpolitikai téren szoros az együttműködés az etióp hadsereg és az SPLA/M között. Etiópia SPLA-tiszteket, -pilótákat és mérnököket képez ki, és katonai szakértőkkel is segíti a dél-szudáni hadsereg megújítását. Rendszeresek a magas rangú vezérkari tisztek közötti egyeztetések is. Dél-Szudán nagy számban vásárolt – 2005 után is – fegyvereket és lőszert Etiópiától.²² Fontos látni, hogy Addisz nem véletlenül igyekszik egyszerre Jubát stabilizálni és Kartúmmal is jó kapcsolatokat fenntartani. E mögött az a szándék áll, hogy Dél-Szudán elszakadása kapcsán ne keletkezzen a térségben egy újabb konfliktus, mely a hosszú közös határnak köszönhetően átcsaphatna Etiópia területére. Etiópia biztonságpolitikai téren már most is rendkívül nehéz helyzetben van: saját lázadócsoportok tevékenysége mellett szomszédjai közül Eritreával de facto hadban áll, Szomáliában pedig a radikális iszlamista al-Shabaab jelent nagy veszélyt. Dél-Szudán békés függetlenedése tehát Etiópia elemi biztonságpolitikai érdeke.

Aktuális fejlemények

Etiópia hagyományosan sikeres diplomáciájának köszönhető, hogy noha Kenyánál és Ugandánál sokkal diszkrétebben támogatja a Délt, az SPLA/M mégis a legfontosabb

²¹ „Az 1959-es „A Nílus Teljes Hasznosításáért” elnevezésű megállapodás meghatározza az egyes államok számára felhasználható vízmennyiséget. Eszerint Egyiptom a Nílus évi átlagos 84 milliárd köbméter vízhozamából 55 milliárd köbméterrel rendelkezik, további 18,5 milliárd köbméter pedig Szudánt illeti. A maradék, körülbelül 10 milliárd köbméternyi víz nagy része pedig elpárolog, vagy elszivárog a Nasszer-tóból, így rendkívül csekély mértékű víz marad annak a további nyolc Nílus-menti államnak, melyek szintén részesednek a folyó vízhozamából.” In: Havasi Eszter: *Vízkonfliktusok: a Nílus*, Biztonságpolitikai Szemle, 2010. szeptember 15. http://biztpol.corvinueembassy.com/?module=hatteranyagok&module_id=2&page=0&type=all&reszletek=58 internetről letöltve: 2011. január 16.

²² Mike Lewis: *Skirting the Law: Sudan's Post-CPA Arms Flows*, Sudan Working Paper no. 18, Small Arms Survey, 2009. szeptember, 37. o.

partnerként tekint Etiópiára.²³ Mint a térség legütőképesebb hadseregével rendelkező állama, legnépesebb országa, és az USA stratégiai szövetségese, Etiópia szavának döntő súlya van, amit Kartúm is pontosan tud. Addisz – az említett biztonságpolitikai okokból – mégis óvatosan és megfontoltan nyilatkozott a referendumot megelőző hónapokban is.

Egy augusztusi külügyminisztériumi anyag például nagy hangsúlyt fektet a Kartúmmal kiépített jó kapcsolatok kiemelésére, melyek az irat szerint a referendum kimenetelétől függetlenül "kiválóak" fognak maradni.²⁴ Addisz ezen felül ismételten hangsúlyozza az Észak és Dél közötti határ kijelölésének a fontosságát, hiszen Eritrea elleni saját háborúja részben azért tört ki, mert nem jelölték ki idejében a két ország közötti határokat. A referendummal kapcsolatban Etiópia mindig is óvatosan elkerülte a függetlenséget nyíltan pártoló kijelentéseket – ellentétben Kenyával és Ugandával. Minden diplomatikusság ellenére ugyanakkor nyilvánvaló, hogy Etiópia a függetlenséget pártolja, már csak azért is, mert számos dél-szudáni népcsoport közeli rokona a Nyugat-Etiópiában élő törzseknek.

Uganda

Museveni elnök 1986-os hatalomra jutása óta Uganda az SPLA/M legstabilabb támogatójának számít. Az SPLA katonái hosszú időn át szabadon járhattak át a két ország határán, és bázisokat tarthattak fenn Ugandában. Az ugandai hadsereg pénzzel és fegyverekkel is támogatta a délieket, sőt, egyes ugandai alakulatok a 90-es években az SPLA/M-val karöltve harcoltak Dél-Szudánban az északi hadsereg ellen.²⁵

A délieknek adott segítségért „cserébe” Kartúm a 90-es éveke eleje óta az észak-ugandai LRA-lázadókat támogatja,²⁶ ezen felül pedig a szudáni titkosszolgálat Ugandában életre hívott több lázadócsoporthoz is, hogy az ugandai hadsereg figyelmét és kapacitását lekössék.²⁷ A lázadók – melyek jelentős része ugandai muzulmán volt²⁸ – nem bizonyultak sikeresnek, de tovább mélyítették az ellentétet Kampala és Kartúm között. Az egymás lázadóinak a

²³ *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, 14. o.

²⁴ "A week in the Horn of Africa." Ministry of Foreign Affairs of Ethiopia, http://www.mfa.gov.et/Press_Section/Week_Horn_Africa_August_27_2010.htm#4, internetről letöltve: 2011. január 9.

²⁵ *Sudan: international dimension to the state and its crisis*, 10. o.

²⁶ A Lord Resistance Army (LRA) egy felkelő csoport, mely 1986 óta Észak-Ugandában működik, de jelen van Dél-Szudánban és Kelet-Kongóban is. A mozgalmat Joseph Kony irányítja, aki Isten szóvivőjének kiáltotta ki magát. Az LRA célja Yoweri Museveni vezette ugandai kormány megdöntése és egy teokratikus állam megalapítása. Nem egyértelmű, hogy Kartúm jelenleg is támogatja-e az LRA-t.

²⁷ Gérard Prunier: *Rebel Movements and Proxy Warfare: Uganda, Sudan and the Congo (1986-99)*, African Affairs, 103/412, 359. o.

²⁸ A lakosság 10-12 százaléka muzulmán.

támogatása miatt a 90-es évek közepén meg is szakadtak a diplomáciai kapcsolatok (melyek azóta helyreálltak), és a két ország között most is feszült a viszony.

Ezzel ellentétben a Déllel mindig is jó volt Uganda kapcsolata, tekintettel arra, hogy számos olyan egymással rokon népcsoport (Acholi, Kakwa, Lango, stb.) él a gyarmati határ két oldalán, melyek egyszerre tekinthetők ugandainak és dél-szudáninak. Már az első polgárháború alatt (1955-72) is Kampala volt a különböző dél-szudáni csoportok legjelentősebb bázisa, az anyanya lázadók is itt alakultak meg 1963-ban.²⁹ Az ugandai politikai életben – különösen a kakwa Idi Amin elnöksége alatt – mindig is fontos szerepet játszottak olyan Északról származó katonák és politikusok, akikről nem is lehetett pontosan tudni, hogy szudáni vagy ugandai állampolgárok-e. A második polgárháború alatt Kenya mellett Uganda volt a dél-szudáni menekültek legfőbb célpontja, a háború tetőpontján, a 90-es évek közepén több mint 200 ezer dél-szudáni menekült tartózkodott Ugandában.³⁰ A 2005-ös béke aláírása óta számos ugandai települt át Dél-Szudánba, így becslések szerint ma ők képezik a legnagyobb külföldi populációt az országban,³¹ míg Ugandában 12 ezer regisztrált dél-szudáni él. Ugandának konzulátusa van Jubában, míg a Dél egy nagy és szigorúan őrzött „nagykövetséggel” rendelkezik Kampalában, az elnöki palotától öt percnyi sétára.

Gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatok

Uganda számára a dél-szudáni piac kulcsfontosságú. A 2006-2008 közötti három évben az ide irányuló ugandai exportok megháromszorozódtak,³² 2008-2010 között pedig még egyszer megnégyszereződtek. Uganda jelenleg évi egy milliárd dollár értékben exportál (elsősorban mezőgazdasági terményeket) Dél-Szudánba,³³ így nem csoda, hogy az ország az ugandai áruk legnagyobb felvevőpiaca, világszerte.³⁴ Ugandaiak taxisofőrként, építőipari munkásként és adminisztratív munkakörökben is nagy számban dolgoznak Dél-Szudánban. Museveni elnök ígérete szerint hamarosan aszfaltburkolatot kap az Észak-Ugandából Jubába vezető egyetlen nagyobb út, és szó van a gyarmati idők óta elhanyagolt vasúti összeköttetés újraindításáról is. Uganda nemrég komoly olajkincsre bukkant az Albert-tónál, így tervezik egy olajfinomító megépítését, mely akár a dél-szudáni olaj feldolgozására is szolgálhat majd.

²⁹ *A History of Modern Sudan*, 80. o.

³⁰ UNHCR 2002 Statistical Yearbook Country Data Sheet/Uganda
<http://www.unhcr.org/414ad58d7.html>, internetről letöltve: 2011. január 2.

³¹ *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, 5. o.

³² Uo.

³³ „The boom in Juba and its consequences.” *Africa Confidential*, 51/22. szám, 6-7. o.

³⁴ Összesen az ugandai export 13,47 százaléka irányul Szudánba, ám az Észak aránya feltehetően eltörpül.

A két hadsereg között továbbra is szoros az együttműködés. Az ugandai hadsereg kiképzést biztosít SPLA-tiszteknek, míg ugandai alakulatok továbbra is Dél-Szudán területén tartózkodnak, az LRA elleni fellépés keretében, amelyben az SPLA is részt vesz. Uganda az International Crisis Group értesülései szerint fegyvervásárlásban is segítette a Délt.³⁵ Uganda számára Dél-Szudán jelen pillanatban az LRA (és Kartúm) elleni szövetségként fontos, mivel Kampala gyanúja szerint al-Bashirék továbbra is támogatják az LRA-t, amely Dél-Szudán és a Közép-afrikai Köztársaság után nemrég Darfúrban is felbukkant Kartúm oldalán, az ottani lázadók elleni harcban. Uganda ezért nagy valószínűséggel kiképzést biztosít az egyik legnagyobb darfúri lázadócsoporthoz.³⁶ Tovább bonyolítva a helyzetet 2010 júniusában, hogy dzsandszavid- és LRA-elemek támadtak ugandai katonákra a Közép-afrikai Köztársaság területén,³⁷ így megállapítható, hogy Kartúm és Kampala (vagy az általuk szponzorált fegyveresek) között továbbra is gyakoriak az összeütközések, erősítve Uganda és az SPLA/M együttműködését.

Aktuális fejlemények

A referendumot megelőző hónapokban Uganda volt az a térségbeli ország, amely legegységesebben szállt síkra Dél-Szudán függetlensége mellett. 2011. január 7-én például Museveni úgy nyilatkozott a BBC Network Africa műsorának, hogy Dél-Szudán függetlensége esetén megnőne a régió stabilitása. Museveni hatalomra kerülése óta keményen fellépett mindennemű arab és/vagy iszlamista törekvések ellen a régióban, ezért al-Bashir és iszlamista tendenciái ellen nagy a bizalmatlanság Kampalában, különösen azóta, hogy – mint láttuk – Kartúm ugandai muzulmánokból (is) álló lázadókat fegyverzett fel a 90-es években. Jól tükrözi a két államfő közötti viszonyt, hogy Museveni 2010 júliusában attól sem riadt vissza, hogy kijelentse: amennyiben al-Bashir Kampalába érkezik, hogy részt vegyen az Afrikai Unió ottani csúcstalálkozóján, le fogja tartóztatni, és átadja a Nemzetközi Büntetőbíróságnak.³⁸ A kínos helyzetbe hozott szudáni elnök ezért előbb sikertelenül indítványozta, hogy helyezték el a csúcstalálkozót Kampalából, majd pedig távolmaradt a találkozótól. Ugandában ezen felül 2011 februárjában választásokat tartanak, így Museveni jelen pillanatban nem engedheti meg magának, hogy a régóta pártfogolt Dél-Szudán elszakadása balul süljön el, főleg, mivel egy

³⁵ *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, 6. o.

³⁶ „No referee for the referenda.” *Africa Confidential*, 51/17. szám, 6-7. o.

³⁷ *Africa Research Bulletin*, 47/06, 18439. o.

³⁸ Uo. 18427. o.

esetleg bekövetkező Észak és Dél közötti háború súlyosan érintené az ugandai gazdasági érdekeket is.

Egyiptom

Egyiptom a 19. század elején hódította meg a mai Szudán területét, és a Mahdi felkeléséig (1882-1898) egyedül kormányozta azt. A felkelés leverését követően Szudán nem került vissza Egyiptomhoz, hanem mint Angol-Egyiptomi Kondomínium lett újjáalapítva az államszervezet. A Kondomínium 1899-től 1956-ig, Szudán függetlenségéig állt fent. Egyiptom sok szempontból a mai napig úgy tekint Szudánra mint elveszett területére, amely fölött határozottan igyekszik befolyást gyakorolni. A kapcsolatok a civil szféra szintjén mindig is szorosak voltak: becslések szerint három millió szudáni él és dolgozik Egyiptomban, sok szudáni értelmiségi végezte Egyiptomban az iskoláit, a Kairói Egyetemnek pedig Kartúmban is van egy fiókja.

A két ország politikai vezetése között ugyanakkor korántsem volt mindig felhőtlen a kapcsolat. A Kairó és Kartúm közötti mélypont – akárcsak Kenya, Uganda Etiópia esetében – a 90-es évek közepén következett be, amikor az iszlamista tendenciák a legerősebbek voltak a szudáni vezetés körében. Szudán Egyiptomban operáló iszlamista csoportokat támogatt,³⁹ akik 1995 júniusában a szudáni titkosszolgálat tudtával és segítségével hajtottak végre sikertelen merényletet Hoszni Mubarak egyiptomi elnök ellen Addisz Abebában. A mosolyszünetet csak mélyítette a Hala'ib-háromszög feletti újra és újra fellángoló határvita.⁴⁰ Egyiptom és Szudán viszonya al-Turabi 1999-es eltávolításáig volt a mélyponton, ám azóta újra szorosnak mondhatóak: a két ország 1999. december 24-én vette fel hivatalosan a diplomáciai kapcsolatokat. Egyiptom kalkulációja az volt, hogy hosszú távú érdekeinek nem felelne meg az ellenséges viszony és izoláció fenntartása Kartúmmal. A „békekötés” után Mubarak eredményesen segítette Szudán kapcsolatfelvételét Szaúd-Arábiával és az Egyesült Arab Emírségekkel is, valamint újbóli betagozódását az Arab Ligába.

Egyiptom, Szudán és Dél-Szudán kapcsolata ugyanakkor nem érthető meg a Nílus kérdésének az érintése nélkül. A Nílus vízhozamának a biztosítása Egyiptom legfőbb külpolitikai célja közé tartozik, hiszen a folyó adja az ország vízellátásának 90 százalékát. A 80 milliós Egyiptom számára kulcsfontosságú Nílus vízhozamát az 1959-es „A Nílus Teljes

³⁹ *Sudan: international dimension to the state and its crisis*, 12. o.

⁴⁰ A 20 ezer négyzetkilométeres területet a Vörös-tenger partvidékén mindkét ország a magáénak követeli. A háromszög 1992 óta Egyiptom *de facto* ellenőrzése alatt áll.

Hasznosításáért” elnevezésű megállapodás szabályozza,⁴¹ melynek másik aláírója éppen – az akkor még természetesen egységes – Szudán volt. Egyiptom ezért az első polgárháború 1955-ös kitörése óta a szudáni egység megtartásáért lépett fel, hiszen egy független Dél-Szudán létrejötte csak bonyodalmakat okozhatott volna a Nílussal kapcsolatban. Nem csoda tehát, hogy a CPA 2005-ös aláírása óta Egyiptom a leghatározottabban ellenezte a Dél elszakadását. Kairó még azzal is megpróbálkozott, hogy al-Bashirt rávegye: fektessen be többet Délen, és tegye vonzóvá a déliek számára az egység megtartását.⁴² Kairó ugyanakkor attól is tart, hogy a Dél mérsékelő befolyása nélkül maradó Észak-Szudán újra a szélsőségesek fele mozdul el.⁴³ Egyiptom végül csak akkor adta fel ellenkezését Dél-Szudán függetlensége ellen, amikor Juba diplomáciai csatornákon keresztül jelezte, hogy be fogja tartani az 1959-es szerződést, és az egész Szudánnak megállapított 18,5 milliárd köbméteren felül nem fog többet követelni.⁴⁴

A folyó kérdése ugyanakkor továbbra is napirenden van, ugyanis 2010 májusában öt Nílus menti állam – Etiópia, Kenya, Uganda, Ruanda és Tanzánia – a szerződés módosításának céljából együttműködésre lépett, Egyiptom legnagyobb rosszállására.⁴⁵ Dél-Szudán első nagy külpolitikai próbája éppen az lehet, hogy betartja-e Kairónak adott szavát, vagy „afrikai” testvéreivel szolidaritást vállalva szintén fellép a Nílus vízallokációjának a módosításáért.

Gazdasági kapcsolatok – aktuális fejlemények

Noha – mint említettük – Kairó végig ellenezte Dél-Szudán elszakadását, hamar felmérte, hogy a függetlenség be fog következni, ezért időben elkezdte a kapcsolatok kiépítését. 2005-ben már egyiptomi konzulátus nyílt Jubában, Mubarak elnök pedig 2008-ban személyesen is Dél-Szudánba utazott. (Ennek kapcsán nagy figyelmet kapott, hogy Kartúmban csak pár órára állt meg.) Kairó fejlesztési segélyeket is nyújt a Délnek iskolák és kórházak építésének a formájában, valamint technikai kooperációval is segít, például az öntözéses földművelés terén. Egyiptom egy ösztöndíjprogramot is létrehozott, mellyel dél-szudáni gyerekek Egyiptomban tanulhatnak, és az Alexandriai Egyetem bejelentette, hogy fiókegyetemet szándékozik nyitni Wauban. 2010 februárjában Amr Músza, az Arab Liga főtítkárának a vezetésével egy főleg egyiptomiakból álló arab befektetőcsoport érkezett Jubába, hogy a lehetőségekről

⁴¹ Ld. a 19. számú jegyzetet.

⁴² *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, 9. o.

⁴³ *u. o.*

⁴⁴ „Secret talks.” *Africa Confidential*, 51/15. szám, 12. o. Kartúm a hírek szerint rossz néven vette, hogy szövetségese, Egyiptom, a háta mögött megegyezett a déliekkel.

⁴⁵ „East Africa seeks more Nile water from Egypt.” *BBC News*, 2010. május 14.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8682387.stm>, internetről letöltve: 2011. január 10.

tájékozódjon. A nagy távolság és a rossz infrastruktúra miatt fontos, hogy az Egypt Airways 2010 augusztusában bejelentette: hetente kétszer repülőjáratot indít Jubába. A két ország közötti kereskedelem mértéke – különösen Ugandával vagy Kenyával összevetve – ugyanakkor még elhanyagolható. Ugyan Szudán számára Egyiptom a harmadik legnagyobb importpartner,⁴⁶ a kétoldalú kereskedelem legnagyobb része minden bizonnyal Észak-Szudán és Egyiptom között folyik.

A referendumot megelőző hónapokban Kairó alapvetően kivárázó álláspontra helyezkedett – egyetlen kivételtől eltekintve, amikor egy utolsó, elkeseredett kísérletet tett, hogy konföderációs berendezkedést javasoljon a két országrész között.⁴⁷ Amint várható volt, az SPLM és al-Bashir is visszautasította az ötletet. Látva a referendumot megelőző hetekben felmerülő problémákat és feszültségeket, Mubarak, Kadhafi líbiai elnök kíséretében, röviddel 2010 karácsonya előtt Szudánba látogatott, hogy al-Bashirral és Salva Kiir déli elnökkel találkozzanak. A látogatás célja Ahmed Aboul Gheit egyiptomi külügyminiszter szerint az volt, hogy biztosítsa a referendum békés és nyugodt lefolytatását. Mubarak elnök ennek kapcsán még egyszer megerősítette az egyiptomi parlamentben, hogy a Nílus hozamának a biztosítása „jövőképünk központi eleme.” Bizakodásra adhat okot, hogy az új egyiptomi kormány márciusban kijelentette, hogy az elsők között kívánják Dél-Szudán függetlenségét elismerni.⁴⁸

Az Afrikai Unió dilemmája

Mivel a legtöbb afrikai állam határát a gyarmatosító hatalmak önkényesen, az etnikai, vallási és kulturális viszonyokra tekintet nélkül húzták meg, a függetlenség óta az afrikai országok jelentős része (például Etiópia, Szomália, Kenya, Nigéria, Kongói Demokratikus Köztársaság, Szenegál stb.) ki volt téve a szecesszió veszélyének. Sok esetben még ma is operálnak olyan lázadócsoporthoz, melyek az anyaországtól történő elszakadást tűzték ki célul. Az Afrikai Unió elődje, az Afrikai Államok Egységsszervezete (OAU, Organisation of African Unity) ezért már 1963-as alapításától kezdve fellépett a gyarmati időszakból megörökölt határok megváltoztatása ellen. Az OAU 1963-as alapító szerződésének harmadik cikkelye kimondja a tagállamok területi integritásának tiszteletben tartását,⁴⁹ és ez az alapelv az

⁴⁶ A szudáni importok 6,1 százaléka irányul Egyiptomba.

⁴⁷ „Al-Bashir troubled over Sudan vote.” *Aljazeera*, 2010. november 7.

<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2010/11/201011773355574570.html>, internetről letöltve: 2011. január 15.

⁴⁸ „Egypt says will recognise new South Sudan state.” *Reuters*, 2011. március 28.

<http://af.reuters.com/article/topNews/idAFJJOE72R02O20110328?sp=true>, internetről letöltve: 2011. május 25.

⁴⁹ http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/text/OAU_Charter_1963.pdf, internetről letöltve: 2011. január 17.

OAU 2002-es megszűnéséig több-kevesebb sikerrel életben is maradt. Az egyetlen kivétel a szabály alól Eritrea volt, mely Etiópiából kiválva 1993-ban lett független. (Eritrea jelenlegi gazdasági problémáit, belpolitikai represszióit és nemzetközi izolációját figyelemmel kíséri a kontinens, és Aszmara sikertelensége természetesen muníciót adott a dél-szudáni elszakadás ellen érvelőknek.)

Az Afrikai Államok Egységszervezetének az utódja, a 2002-ben létrehozott Afrikai Unió alapokmánya is kimondja a tagállamok szuverenitásának, területi integritásának és függetlenségének a megvédését.⁵⁰ Nem csoda tehát, hogy az AU szkeptikusan kísérte figyelemmel Dél-Szudán függetlenedési törekvéseit. Ennek egyik bizonyítéka, hogy Jean Ping, az AU bizottságának az elnöke 2010 januárjában kijelentette, hogy Dél-Szudán függetlensége veszélyes precedenst teremtene a kontinens számára, és egy „katasztrofális scenáriót” vázolt fel, amelyben Darfúr is el kívánna szakadni az anyaországtól.⁵¹ Az SPLA/M természetesen visszautasította a vádakat, de a nyilatkozat megerősítette mindazokat, akik úgy érezték, hogy az AU az elszakadás ellen van.

Ping kijelentése két okból is problematikus volt: egyrészt az Afrikai Unió maga is aláírója és garantálója a 2005-ös CPA-nak, mely a referendum megtartásáról rendelkezik, így az Unió „elszakadás-ellenes” álláspontja finoman szólva is ambivalens. A másik probléma a kijelentés időzítésével volt, Ping nyilatkozata ugyanis a referendum előtt nem egészen egy évről datálódik, amikor tehát az előkészületek (regisztráció, finanszírozás, stb.) már régen folyamatban voltak. A déliek bizalmát az sem erősítette meg az Afrikai Unióban, hogy a 2010 áprilisában megtartott össz-szudáni választások előtt és alatt elkövetett csalásokat és manipulációt az Unió nem tette szóvá, sőt, a problémákat az ország méretével és a logisztikai nehézségekkel mentegette.⁵² Mindezek ellenére valószínűsíthető, hogy az AU el fogja ismerni Dél-Szudán függetlenségét, ha a szavazók így döntenek, hiszen a CPA aláírójaként nem is tehet másként. Érdeemes ebben a kontextusban megjegyezni azt is, hogy az AU legfontosabb tagállama, Dél-Afrika, stabilan az elszakadás pártján áll, és ez természetesen az Unió álláspontjára is kihatással van.

⁵⁰ http://www.au2002.gov.za/docs/key_oau/au_act.htm, internetről letöltve: 2011. január 17.

⁵¹ „Sudan like a powder keg, says AU chief Jean Ping.” *BBC News*, 2010. január 28. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8485890.stm>, internetről letöltve: 2011. január 22.

⁵² A választók regisztrációját övező szabálytalanságokról lásd például: *Rigged Elections in Darfur and the Consequences of a Probable NCP Victory in Sudan*, International Crisis Group, 2010.

Összegzés – Kitekintés

Mint a fentiekből látható, Dél-Szudán szomszédjai alapvetően pártolják az új ország függetlenedését, sőt, konkrét formában is igyekeznek segítséget nyújtani Dél-Szudánnak. Mind Etiópia, mind pedig Kenya és Uganda évtizedeken keresztül támogatta a déli lázadókat, és a 2005-ös békeegyezmény óta is egyértelműen kiálltak a referendum megtartása mellett. A közeljövőbe tekintve az várható, hogy ez a baráti külpolitika az említett országok részéről folytatódni fog, hiszen saját érdekeik is ezt kívánják meg. Mint láttuk, mindhárom ország gazdasági értelemben egyértelműen profitál egy független Dél-Szudán létrejöttéből. Ezen túlmenően a közös kulturális gyökerek, a „fekete-afrikai” eredet és a militáns iszlamizmustól való félelem is hozzájárulnak ahhoz, hogy Dél-Szudán és az említett országok várhatóan hasonló külpolitikai célokat fognak követni. A kijelöletlen határok ugyanakkor problémát jelenthetnek majd (ez Uganda viszonylatában már be is következett), és az is kérdéses, hogy az ugandaiak és kenyaiak nagy gazdasági szerepét és befolyását meddig tolerálja majd a dél-szudáni népesség. Mindezzel együtt Dél-Szudán elfogadottsága a kontinensen meglehetősen nagy, még akkor is, ha az Afrikai Unió némileg ambivalensen viszonyult a függetlenedéshez. Juba ugyanakkor stabilan számíthat a kontinensen (és a nemzetközi porondon) komoly befolyással bíró Dél-Afrika támogatására is, így pártfogóban nincs hiány.

A függetlenedést – Kartúmot természetesen leszámítva – csak Egyiptom (és Líbia) ellenezte erősen a kontinensen. Mint láttuk, Kairó már feladta ellenkezését, és jó kapcsolatokat igyekszik kiépíteni Dél-Szudánnal. A döntő kérdés a Juba-Kairó relációban az lesz, hogy Dél-Szudán csatlakozik-e az 1959-es Nílus-szerződés felülvizsgálatát követelő országokhoz. Összességében ugyanakkor kijelenthető, hogy Dél-Szudán egy kedvező geopolitikai konstellációba születik bele, ahol politikai, gazdasági és/vagy kulturális okokból a környező országok többsége várhatóan jó kapcsolatokra törekszik majd az új országgal.